



טבת התשס"ט



בס"ד

ראשית הגאולה הצומחת מתוך השיעבוד לפרשת שמות

5. שמות א'

(ו) וַיִּמַת יוֹסֵף וְכָל אָחִיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא:
 (ז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם:
 (ח) וַיִּקֶם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף:
 (ט) וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם מִמֶּנּוּ:
 (י) הֲבֵה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ:
 (יא) וַיִּשְׁמְעוּ עַלֵּנוּ שְׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוּ בְּסַבְלָתָם וַיִּבְּנוּ עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְמַרְעָה אֶת פְּתָם וְאֶת רַעְמִסִּס:
 (יב) וְכֹאֲשֶׁר יַעֲנֶנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיִּקְצֹוּ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:
 (יג) וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרְךְ:
 (יד) וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבָנִים וּבְכָל עֲבָדָה בְּשָׂדֵה אֶת כָּל עֲבָדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרְךְ:
 (טו) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִילֵדוֹת הָעֵבְרִית אֲשֶׁר שֵׁם הָאִחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשְּׁנִיית פּוּיָה:
 (טז) וַיֹּאמֶר בְּיַלְדֶּכֶן אֶת הָעֵבְרִית וְרֵאִיתִן עַל הָאֲבָנִים אִם בֶּן הוּא וְהִמַּתִּן אוֹתוֹ וְאִם בַּת הוּא וְחַיָּה:
 (יז) וַתִּירָאֵן הַמִּילֵדוֹת אֶת הָאֱלֹקִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַתַּחֲיִין אֶת הַיְלָדִים:
 (יח) וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִילֵדוֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן מִדּוּעַ עֲשִׂיתִן הַדָּבָר הַזֶּה וַתַּחֲיִין אֶת הַיְלָדִים:
 (יט) וַתֹּאמְרֵן הַמִּילֵדוֹת אֶל פְּרָעָה כִּי לֹא כִנְשִׁים הַמִּצְרַית הָעֵבְרִית כִּי חַיּוֹת הֵנָּה בְּטָרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמִּילֵדוֹת וַיִּלְדּוּ:
 (כ) וַיִּיטֹב אֱלֹקִים לְמִילֵדוֹת וַיִּרְבֶּה הָעָם וַיַּעֲצֻמוּ מְאֹד:
 (כא) וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמִּילֵדוֹת אֶת הָאֱלֹקִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים:
 (כב) וַיִּצְוּ פְּרָעָה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֶּן הַיְלֹד הַיְאֹרָה תִּשְׁלַיְכֶהוּ וְכָל הַבַּת תַּחֲיִין:

6. נחמה ליבוביץ בעיונים בספר שמות

תמונת ישראל בפרק זה [- א'] תמונה קודרת של המון אפור, ללא תיאור אופיו ופרצופו, ללא דמויות אינדיבידואליות בו, ללא אישיות מתבלטת - המון סובל ומדוכא ללא גיבורים. והיפוכו בפרק ב. כאן, על רקע חשוך זה של ההמון ללא צביון וללא פרצוף, מתבלטת משפחה אחת - אב, אם, בת. אמנם לפי שעה אף הם אנונימיים, אבל אופי להם, ייחוד להם. וכאן נולד גיבור הפרק.

7. מסכת סוטה יא ע"ב

"דרש רב עורא: בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור - נגאלו ישראל ממצרים. בשעה שהולכות לשאוב מים, הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן, ושואבות מחצה מים ומחצה דגים, ובאות ושופות שתי קדירות - אחת של חמין ואחת של דגים, ומוליכות אצל בעליהן לשדה, ומרחיצות אותן וסכות

1. שמות פרק ב'

א וַיִּלָּךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת-בֵּת-לְוִי ב. וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּרְאֵהוּ אֹתוֹ כִּי-טוֹב הוּא וַתַּצְפְּנֶהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים ג. וְלֹא-יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוּ וַתִּקַּח-לוֹ תֵבֶת גְּמָא וַתַּחְמְרָה בְּחֹמֶר וּבְזָפֶת וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת-הַיְלֹד וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל-שֵׁפֶת הַיָּאֵר ד. וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְחֹק לְדַעַה מֵה-יַעֲשֶׂה לוֹ .

2. שמות פרק א'

כב וַיִּצְוּ פְּרָעָה לְכָל-עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל-הַבֶּן הַיְלֹד הַיְאֹרָה תִּשְׁלַיְכֶהוּ וְכָל-הַבַּת תַּחֲיִין .

3. שמות א'

(ט) וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם מִמֶּנּוּ: (י) הֲבֵה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ:
 (יא) וַיִּשְׁמְעוּ עַלֵּיו שְׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוּ בְּסַבְלָתָם...
 (יב) וְכֹאֲשֶׁר יַעֲנֶנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיִּקְצֹוּ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:
 (טז) וַיֹּאמֶר בְּיַלְדֶּכֶן אֶת הָעֵבְרִית וְרֵאִיתִן עַל הָאֲבָנִים אִם בֶּן הוּא וְהִמַּתִּין אוֹתוֹ וְאִם בַּת הוּא וְחַיָּה:
 (יז) וַתִּירָאֵן הַמִּילֵדוֹת אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַתַּחֲיִין אֶת הַיְלָדִים:
 (כב) וַיִּצְוּ פְּרָעָה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֶּן הַיְלֹד הַיְאֹרָה תִּשְׁלַיְכֶהוּ וְכָל הַבַּת תַּחֲיִין:

4. הרמב"ן (על הפסוק "הבה נתחכמה לו")

הבה נתחכמה לו - לא ראה פרעה וחכמי יועציו להכותם בחרב, כי תהיה בגידה גדולה להכות חנם העם אשר באו בארץ במצות המלך הראשון. וגם עם הארץ לא יתנו רשות למלך לעשות חמס כזה, כי עמהם הוא מתייעץ, ואף כי בני ישראל עם רב ועצום ויעשו עמהם מלחמה גדולה. אבל אמר שיעשו דרך חכמה שלא ירגישו ישראל כי באיבה יעשו בהם, ולכך הטיל בהם מס, כי דרך הגרים בארץ להעלות מס למלך כמו שבא בשלמה (מלכים - א ט' כ"א):

ואחרי כן צוה בסתר למילדות להרוג הזכרים על האבנים, ואפילו היולדות עצמן לא ידעו בהם. ואחרי כן צוה לכל עמו כל הבן היולד היאורה תשליכוהו אתם. והענין שלא רצה לצוות לשרי הטבחים אשר לו להרגם בחרב המלך או שישליכו הם אותם ליאור, אבל אמר לעם כאשר ימצא כל אחד ילד יהודי ישליך אותו ביאור, ואם יצעק אבי הילד אל המלך או אל שר העיר יאמרו שיביא עדים ויעשה בו נקמה. וכאשר הותרה רצועת המלך היו המצרים מחפשים הבתים ונכנסים שם בלילות ומתנכרין ומוציאים הילדים משם, כי על כן נאמר ולא יכלה עוד הצפינו (להלן ב ג):

10. שמות ב' פסוקים כג-כה:

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֶּאֱנָחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבָדָה וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל שׁוֹנְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבָדָה: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּדַע אֱלֹהִים:

11. שמות ב' יא

ויהי בימים ההם, ויגדל משה ויצא אל אחיו, וירא בסבלתם. וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו

12. שמות ב' י

ויגדל הילד ותבאהו אל בת פרעה ויהי לה לבן, ותקרא שמו משה, ותאמר: כי מן המים משיתוהו

13. רש"י

'ויגדל משה' – והלא כבר כתיב 'ויגדל הילד'? אמר רבי יהודה ברבי אלעאי: הראשון לקומה והשני לגדולה, שמינהו פרעה על ביתו.

14. רמב"ן

"ישגדל והיה לאיש".

15. רש"י

נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם.

16. שמות ב'

(יג) וַיֵּצֵא בָּיּוֹם הַשְּׁנַיִם וַהֲנִיָּה שְׁנַיִם אֲנָשִׁים עֹבְרִים נְצִים וַיֵּאמְרוּ

17. שמות ב' יז

מי שמך לאיש שר ושופט, הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי?

18. שמות ב' טו

וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מדין וישב על הבאר.

19. שמות ב' טז-יז

ולכהן מדין שבע בנות ותבאנה ותדלנה ותמלאנה את הרהטים להשקות צאן אביהן. ויבאו הרעים ויגרשום ויקם משה ויושען וישק את צאנם

אותן ומאכילות אותן ומשקות אותן ונוקקות להן בין שפתיים, שנאמר: 'אם תשכבון בין שפתיים' וגו'. בשכר 'תשכבון בין שפתיים' - זכו ישראל לביזת מצרים, שנאמר: 'כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ'. וכיון שמתעברות - באות לבתיהם, וכיון שמוגיע זמן מולדיהן - הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר: 'תחת התפוח עוררתיך' וגו'. והקב"ה שולח משמי מרום מי שמנקיר ומשפיר אותן, כחיה זו שמשפרת את הולד, שנאמר: 'ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שָׁרָךְ ובמים לא רחצת למשעי' וגו'. וכשנגלה הקב"ה על הים - הם הכירוהו תחלה, שנאמר: 'זה א-לי ואנוהו'".

8. סוטה יב ע"א

'וילך איש מבית לוי - להיכן הלך? אמר רב יהודה בר זבינא: שהלך בעצת בתו. תנא: עמרם - גדול הדור היה, כיון שראה שאמר פרעה הרשע 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו' - אמר: לשוא אנו עמלין! עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות! פרעה לא גזר אלא בעולם הזה, ואתה בעולם הזה ולעולם הבא! פרעה הרשע - ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק - בודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר: 'ותגזר אומר ויקם לך'! עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן.

'ויקח' - 'ויחזור' מיבעי ליה?! אמר רב יהודה בר זבינא: שעשה לו מעשה ליקוחין. הושיבה באפריון, ואהרן ומרים מרקדין לפניו, ומלאכי השרת אמרו: 'אם הבנים שמחה'".

9. הרב מדן

שלושה דברים למדנו משתי הדמויות הראשונות ב"שמות בני ישראל", דמויות המתבלטות מעל המון העבדים האפור המשועבד במצרים - המיילדות העבריות, שפרה ופועה. האחד - מידותיהם של אברהם, יצחק ויעקב - האנושיות הפשוטה והמוסר הטבעי, חוסר הנכונות לשתף פעולה בהמתת היילודים;

והשני - גופי תורה למדנו מן המיילדות, דבר שאין לו מקור במקראות, ההלכה שאיסור שפיכות דמים הוא ב"ייהרג ואל יעבור", ומחייב את המתנסה בו למות על קידוש השם. שהרי אילמלא נס תמימותו של פרעה מול עורמת תשובתן של המיילדות, אילו היה חותך את ראשן על סרבנותן למצוותו - מי היה תובע דמן מידו?

אך בשורות אלו נתרכז דווקא בדבר השלישי שלמדנו מן המיילדות: שתי בנות עם העבדים העברי הקימו, בסכנת נפשות אל מול פני אויב, את המחותרת הראשונה הידועה לנו בהיסטוריה של עם עבדים נגד משעבדיו. על פי הראב"ע, שתיים אלו הובילו אחריהן עוד מיילדות רבות במאבקן הגאה. מחתרת זו לא עסקה בריגול ולא בפיצוץ גשרים, אך היא עסקה בגבורה שאין דומה לה בחילוף לכודים תחת אש. מחתרת של נשים, נשים צדקניות.

כאן החלה מלחמת החירות האמיתית, גאולת הרצון של עם ישראל. היא שהרתה וילדה את יציאת מצרים וגאולת הגוף של ישראל, שיכלו לבוא רק בעקבותיה. כל זאת - כשם ששפרה, הלוא היא יוכבד (סוטה יא ע"ב), הרתה וילדה את מושיען של ישראל.